

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ЗАСОБАМИ ІКТ

Гавриленко Наталія Володимирівна

магістрант

Павленко Віта Віталіївна

д.п.н, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. Сучасні умови життя вимагають трансформації способів мислення, поведінки та світосприйняття сучасних людей. Формування критичного мислення в період розширення інформаційного простору набуває особливої актуальності.

У наш час нескінченний потік різноманітної інформації є настільки потужним, що у житті людей з'явилося і надійно закріпилося нове поняття-«*інформаційний стрес*». Це реакція організму на великий об'єм новин, фактів, знань тощо, який з кожним роком лише збільшується. До прикладу, кількість інформації, яку отримує сучасна людина, значно перевищує ту, яку отримувала людина у ХІХ столітті, що зумовлено тим, що у наші дні людина має доступ до інтернету, де мільярди веб-сайтів, соціальні медіа, онлайн-курси та інші джерела інформації доступні в будь-який момент, а в ХІХ ст. інформація передавалася повільно, переважно через друковані видання або листування. Але, відомим є той факт, що відсоток корисної інформації в Інтернеті складає близько 35 %. З огляду на це, важливою вимогою цифрового світу є забезпечення сучасного покоління дітей необхідними інструментами для роботи з великим масивом інформації. Одним із таких інструментів є критичне мислення.

У витоків проблеми критичного мислення стояли такі видатні вчені як Б. Блум, Л. Бренер, Дж. Дьюї, М. Коул та інші. Упродовж останніх десятиліть проблема розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних учених: Дж. Брунера, Д. Клустера, М. Лімпана, Д. Макінстера,

С. Метьюз, Р. Пауля, Ж. Піаже, Л. Халперна. Останнім часом з'явилося чимало праць українських учених з проблеми формування критичного мислення учнів. Дослідженню цього питання приділяють значну увагу Т. Воропай, Д. Десятов, О. Пометун, Л. Телецька.

Ціль роботи – дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій на формування критичного мислення учнів початкової школи.

Матеріали та методи. У дослідженні буде використовуватися ряд методів і матеріалів, у тому числі аналіз наявних нормативних документів, у яких зазначено проблему розвитку критичного мислення учнів початкової школи.

Діахронний метод дозволить виділити етапи технології розвитку критичного мислення учнів початкової школи.

Результати та обговорення. У Державному стандарті початкової освіти визначено 9 освітніх галузей. Для кожної з них сформульовано мету та загальні результати навчання здобувачів освіти [2]. Наприклад, метою мовно-літературної освітньої галузі, яка включає в себе й іншомовну освіту, є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською й іноземною мовою, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Сучасна освіта орієнтується не лише на передачу знань, але й на розвиток навичок, необхідних для успішної адаптації у суспільстві XXI століття. Критичне мислення є однією з ключових компетентностей, яка допомагає аналізувати інформацію, ухвалювати обґрунтовані рішення та формувати самостійні судження. В умовах швидкого розвитку цифрових технологій важливо використовувати їх як інструменти для вдосконалення освітнього процесу, особливо на уроках у початкових класах, де формуються базові компетентності.

Критичне мислення дозволяє учням краще сприймати та аналізувати нову інформацію, оцінювати її достовірність і формувати власні висновки. В початкових класах цей процес є надзвичайно важливим, адже саме у цей період діти вчаться мислити самостійно та шукати розв'язання проблем.

Інтерактивних платформ, онлайн-ігри, мультимедійні презентації та інші ІКТ-сервіси допомагають урізноманітнити навчальний процес і роблять його більш динамічним. Це сприяє розвитку критичного мислення через аналіз завдань, співпрацю в групах, дослідження та створення проєктів.

Методи впровадження ІКТ на уроках:

- інтерактивні дошки: дозволяють учням брати участь у спільному обговоренні та аналізі текстів, візуального матеріалу;
- онлайн-ігри та додатки: зосереджені на розв'язанні логічних завдань, які передбачають пошук альтернативних рішень;
- проєктні роботи: учні можуть створювати мультимедійні презентації, відео або блоги, які розвивають навички дослідження та презентації матеріалу.

Критичне мислення – сукупність якостей та вмінь, що зумовлюють високий рівень дослідницької культури учнів та вчителя, а також «мислення оцінювальне, рефлексивне», для якого знання є не кінцевою, а відправною крапкою; аргументоване та логічне мислення, що базується на особистому досвіді та перевірених фактах.

Технологія розвиток критичного мислення передбачає:

- уміння працювати з інформаційним потоком, що збільшується і постійно оновлюється, в різних галузях знань;
- уміння висловлювати свої думки (усно та письмово) чітко, впевнено та коректно щодо оточуючих;
- уміння формулювати власну думку на основі осмислення різного досвіду, ідей та уявлень;
- здатність займатися самоосвітою;
- уміння співпрацювати у групі та здатність вибудовувати конструктивні взаємини з іншими людьми.

Ч. Темпл, Дж. Стіл, К. Мередіт виділяють три етапи розвитку критичного мислення:

Перший етап – *виклик* (evocation) – пробудження інтересу до отримання нової інформації.

Постановка мети вчителем відбувається заздалегідь, що дозволяє йому чіткіше спроектувати етапи навчального процесу, визначати критерії його результативності та способи діагностики. Відомі науковці, які розвивають у своїх дослідженнях ідеї конструктивістського підходу в навчанні (Дж. Дьюї, Б. Блум та інші), вважають, що необхідно дати можливість учню самому визначити мету навчання, що створює необхідний внутрішній мотив до процесу навчання. Тільки після цього вчитель може вибрати ефективні методи досягнення цієї мети.

Другим завданням, яке вирішується на етапі виклику, є завдання активізації пізнавальної діяльності учнів. Нерідко ми бачимо, деякі школярі на уроці не прикладають значних інтелектуальних зусиль, бажаючи дочекатися моменту, коли інші виконають запропоноване завдання. Тому важливо, щоб на етапі виклику кожен учень зміг взяти участь у роботі, яка має на меті актуалізацію власного досвіду. Це необхідно для того, щоб вони змогли, з одного боку, побачити зібрану інформацію у «укрупненому» категоріальному вигляді, при цьому до цієї структури можуть увійти всі думки: «правильні» та «неправильні». З іншого боку, упорядкування висловлених думок дозволить побачити протиріччя, які визначають напрями подальшого пошуку під час вивчення нової інформації. Для кожного з учнів ці напрями можуть бути індивідуальними. Школяр визначить для себе, на якому аспекті теми, що вивчається, він повинен загострити свою увагу, а яка інформація вимагає тільки перевірки на достовірність.

Другий етап – *осмислення змісту* (realization of mening) – отримання нової інформації). Найчастіше знайомство з новою інформацією відбувається у процесі її викладу вчителем, набагато рідше – у процесі читання чи перегляду матеріалів відео, чи за допомогою комп'ютерних навчальних програм.

Швидкий темп викладення нового матеріалу як слухання практично виключає можливість його осмислення.

О. Пометун, І. Сущенко у «Путівнику з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи» зазначають, що на уроці має переважати процес самостійного дослідження, конструювання знань учнями у процесі активної пізнавальної діяльності [3, с. 12].

Сучасні діти дедалі ефективніші у самостійній роботі з інформацією. Вона їх оточує скрізь. Учнів потрібно вчити опрацьовувати інформацію, а не робити це за них. Намагання «згодувати» готові рецепти і правила, установки та рішення аж ніяк не сприяють розвитку критичного мислення. У вчителів є чудові інструменти: завдання для роботи з інформацією та запитання. Ці засоби допомагають перетворити навчання на процес дослідження [3, с. 13].

Однією з умов розвитку критичного мислення є відстеження розуміння під час роботи з новим матеріалом. Саме це завдання є основним у процесі навчання на етапі осмислення змісту [1].

На етапі виклику учні визначають напрямки свого пізнання, тому вчитель у процесі пояснення повинен розставити акценти відповідно до очікувань та поставлених питань. Організація роботи на даному етапі може бути різною. Це може бути розповідь, лекція, індивідуальне, парне чи групове читання або перегляд відеоматеріалу. У будь-якому випадку це буде індивідуальне прийняття та відстеження інформації, активності учнів, їх інтерес та інерцію руху, створену на етапі виклику.

Іноді, у разі успішно реалізованого етапу виклику, у процесі роботи на етапі реалізації інтерес і активність учнів слабшають. Цьому може бути кілька пояснень.

По-перше, текст або повідомлення, які містять інформацію з нової теми, можуть не відповідати очікуванням школярів під час слухання. Проте, враховуючи психологічні особливості сприйняття нового матеріалу, необхідно використати спеціальні прийоми активізації уваги та стимулювання критичного осмислення.

Але, як зазначають автори педагогічної технології розвитку критичного мислення (Чарльз Темпл, Джіні Стіл, Курт Мередіт), читання значно більшою мірою стимулює процес критичного осмислення, оскільки це процес індивідуальний, не регламентований за швидкістю сприйняття нової інформації. Таким чином, у процесі читання школярі мають можливість перечитати незрозуміле, відзначити найважливіші фрагменти, звернутися до додаткових джерел.

По-друге, вчитель завжди використовує можливі прийоми стимулювання уваги: це і проблемні питання по ходу пояснення оповідання, графічне представлення матеріалу, цікаві факти та коментарі. Крім того, існують прийоми для вдумливого читання.

На етапі осмислення змісту учні:

1. Здійснюють контакт із новою інформацією.
2. Намагаються зіставити цю інформацію з уже наявними знаннями та досвідом.
3. Акцентують свою увагу на пошуку відповідей на запитання і труднощі, що виникли раніше.
4. Звертають увагу до неясності, намагаючись поставити нові питання.
5. Прагнуть відстежити сам процес знайомства з новою інформацією, звернути увагу на те, що саме привертає їхню увагу, які аспекти менш цікаві та чому.
6. Готуються до аналізу та обговорення почутого чи прочитаного.

Діяльність вчителя на цьому етапі передбачає:

1. Вчитель є безпосереднім джерелом нової інформації. У цьому випадку його завдання полягає у її ясному та привабливому викладі.
2. Вчитель відстежує рівень активності роботи, уважності під час читання.
3. Для організації роботи з текстом вчитель пропонує різні прийоми для вдумливого читання та роздуми про прочитане.

Автори педагогічної технології розвитку критичного мислення

відзначають, що необхідно виділити достатньо часу для реалізації даного етапу.

Третій етап – *рефлексія* (reflection) – осмислення, отримання нових знань. Р. Бустром у книзі «Розвиток креативного та критичного мислення» зазначає: «Рефлексія – особливий вид мислення... Рефлексивне мислення означає фокусування вашої уваги. Воно означає ретельне зважування, оцінку та вибір» [4].

У процесі рефлексії та інформація, що була новою, опановується, перетворюється на власне знання. Аналізуючи функції двох перших етапів технології розвитку критичного мислення, можна зробити висновок про те, що, рефлексивний аналіз та оцінка пронизують усі етапи роботи. Однак рефлексія на етапі виклику та реалізації має інші форми та функції. На третьому етапі рефлексія стає основною метою діяльності учнів та вчителя.

Рефлексивний аналіз спрямовано визнати сенс нового матеріалу, побудувати дорожню карту навчання (що зрозуміло, що незрозуміло, про що необхідно дізнатися ще, з цього приводу краще було б поставити запитання та ін.).

Висновки. Кожен з уроків, який ми проводимо може, а поступово і має бути реконструйовано в урок розвитку критичного мислення учнів. Реконструювання уроку передбачає:

- формулювання вчителем (залежно від теми й навчального матеріалу) завдань з розвитку критичного мислення учнів;
- внесення змін у структуру і методику уроку;
- відбір і застосування методів критичного мислення, залежно від сформульованих завдань уроку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Павленко В. В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі. Проблеми освіти: збірник наукових праць, 2018. Вип. 88 (2). С. 138–148.
2. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти:

Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 04.11.2024).

3. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі: О.І. Пометун, І.М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.

4. Boostrom R. Developing Creative and Critical Thinking. Glencoe/McGraw-Hill, 2001. 320 p.